интуитивным описанием нашего мира, нашей жизни.

Литература

1. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: учеб. пособие. – М: Флинта: Наука, 2004. – 416 с.
2. Камаева Р.Б. Структурно-семантические особенности фразеологических единиц (на материале исторических романов татарских писателей) // Вестник Башкирского государственного университета. – Уфа: Изд-во Башкирского государственного университета, 2011. – № 2. – С. 464-470.
3. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – 3-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 2001. – 264 с.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. – М.: «Высшая школа», 1996.
– 381 с.
5. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М.: Международные отношения, 1998. – 158 с.
6. Хокинс Дж.М. The Oxford Dictionary or the English Language: Оксфордский толковый словарь английского языка. – М.: ООО «Издательство Астрель», 2002. – 828 с.
7. Urdang L. (ed.) Longman Dictionary of English Idioms. Harlow and London: Longman Group UK Ltd, 1996, 388 p.

УДК 81’25

З.Н. Кириллова

Казанский федеральный университет, г. Казань, Россия

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПЕРЕВОДАХ НА ТАТАРСКИЙ ЯЗЫК РАССКАЗОВ А.И. КУПРИНА

Аннотация. *Данная работа посвящена исследованию грамматических трансформаций в переводах на татарский язык рассказов известного русского писателя А.И. Куприна.*

Ключевые слова: *литературный перевод, татарский язык, трансформации, грамматические трансформации, рассказы А.И. Куприна.*

Z.N. Kirillova

Kazan Federal University, Kazan, Russia

GRAMMATICAL TRANSFORMATIONS IN TRANSLATIONS INTO TATAR OF STORIES OF A.I. KUPRIN

Abstract. *This work is devoted to a research of grammatical transformations in translations into Tatar of stories of the famous Russian writer A.I. Kuprin.*

Key words: *literary translation, Tatar, transformations, grammatical transformations, stories by A.I. Kuprin.*

А.И. КУПРИН ХИКӘЯЛӘРЕ ТӘРҖЕМӘЛӘРЕНДӘ ГРАММАТИК ТРАНСФОРМАЦИЯЛӘР

Татар һәм рус телләре лексик-семантик яктан гына түгел, грамматикасы белән дә бер-берсеннән нык аерыла, шуңа күрә тәрҗемә барышында сүзләрнең грамматик төзелешен үзгәртергә һәм грамматик трансформацияләрне кулланырга туры килә.

А.И Куприн хикәяләрен татар теленә тәрҗемә иткәндә барлыкка килгән грамматик трансформацияләрне тикшерү өчен, хезмәттә чыганак итеп “Балалар бакчасы”, “Фил” һәм “Эт бәхете” әсәрләренең Р. Даутов тарафыннан башкарылган тәрҗемәләре алынды.

Тәрҗемәче ике телнең үзенчәлекләрен тоеп, белеп эшләгәндә, трансформацияләр урынлы һәм төгәл булып чыга. Тәрҗемә трансформацияләренә оригинал тел берәмлекләренә турыдан-туры тәңгәллекләр табып булмаганда мөрәҗәгать ителә. Әдәби текстны тәрҗемә иткәндә, тәрҗемәче

каршында текстның эмоциональ яңгырашын саклау бурычы тора.

Билгеле булганча, татар теле белән рус теле арасындагы морфологик аермалар, нигездә, исем һәм фигыль сүз төркемнәре өлкәсенә карый. Мәсәлән, татар һәм рус телендә исем сүз төркемендә сан категориясе белән бәйле аермалыклар күзәтелә. Татар теле исемнәре арасында, күплек мәгънәсен белдереп тә, берлек формасында йөри торганнары да бар. Аларның рус телендәге эквивалентларын тәрҗемә иткәндә, дөрес лексема сайлап алырга кирәк була. Мәсәлән, легкие – үпкә, слезы – күз яше, санки – чана, часы – сәгать һ.б. Рус телендә андый сүзләр күплек санда булса да, татар теленә тәрҗемә иткәндә, аларны берлек формасында бирү дөрес була. Шулай ук бу күренешнең киресе дә күзәтелә. А.И. Куприн хикәяләрендә мондый мисаллар шактый табылды: Среди шума и кипучего движения большого города она напоминала те чахлые травинки*, которые вырастают – бог весть каким образом – в расщелинах* старых каменных построек. (Детский сад) Зур шәһәрнең кайнап торган шау-шулы, ыгы-зыгылы тормышында ул иске таш йорт стенасы ярыкларына, – алла белсен, нинди юл белән дер, – кысылып үскән ниндидер зәгыйфь үләнне хәтерләтә иде. (Балалар бакчасы). Әлеге җөмләдә без рус телендә күплек сан формасында килгән исемнәрнең татар телендә берлек санда бирелүен күрәбез. Беренче очракта бу кабатлаулардан котылу өчен кирәк булса (иске таш корылмалар стеналары ярыкларына диюгә караганда, иске таш йорт стенасы ярыклары дип әйтү, һичшиксез, матуррак яңгырый), икенче очракта кызның нәкъ менә ялгыз үлән белән чагыштырылуы автор фикерен бирергә, текстның эмоциональ яңгырашын саклап калырга мөмкинлек бирә.

Алдагы мисалда исем сүз төркеменә кагылышлы трансформацияләр сан кушымчаларына карый: Но старый портвейн и – 18 рублей и 33 1/3 копеек жалованья... (Детский сад) – Ләкин утыз өч тәңкә ярым жалунья белән ниндидер унсигез тәңкәлек портвейннар сатып алырга – монысы инде... (Балалар бакчасы). Әлеге җөмләдә портвейн сүзе татарчага портвейннар дип тәрҗемә ителгән, бу – татар телендәге, исемнәргә күплек кушымчасы кушып, эмоциональлекне арттыру үзенчәлеге белән бәйле. Ә рус телендә күплектәге исемнәрнең берлек санда бирелүе татар телендә саналмышларның грамматик үзенчәлегенә кайтып кала.

Шулай ук русларда билгеле бер күренешләрне, бигрәк тә табигатькә караган әйберләрне, иркәләү-кечерәйтү кушымчасы ялгап әйтү хас, ә татар телендә бу матур яңгырамаска мөмкин, чөнки кушымчаның кечерәйтү функциясе алгы пландарак чыга. Р. Даутов тәрҗемәсендә дә оригинал тексттагы иркәләү-кечерәйтү кушымчасы алган исемнәрне гади формада тәрҗемә итү очрый: Там... листики зелененькие**... травка...** как у крестной в садике... *(Детский сад)* – Анда яшел яфраклар... чирәм үсә... Кодагый әбиләр бакчасындагы кебек. (Балалар бакчасы). Хочешь, я посажу к тебе на постельку всех твоих кукол. Мы поставим креслица, диван, столик и чайный прибор. (...) А может быть, позвать к тебе Катю или Женечку*? (..) Хочешь, я тебе принесу* шоколадку*? (Слон)* – Телисеңме, мин сиңа монда, караватыңа, *барлык уенчыкларыңны алып килэм. Без синең белән монда* кечкенә кәнәфи, диван куярбыз, бәләкәй өстәлгә чәй табыны әзерләрбез. (…) Бәлкем, синең янга Катя белән Женяны чакырыргадыр*? (...) Телисеңме, мин сиңа* шоколад алып килэм. (Фил)

Татар телендә исемнәргә хас булган мөһим категория – тартым категориясе. Рус телендә предметның нинди дә булса затка караганлыгы алмашлыклар ярдәмендә белдерелә, татар телендә исә бу функцияне, алмашлыклардан тыш, тартым кушымчалары башкара. Рус телендәге текстларны тәрҗемә иткәндә, гадәттә, тартым алмашлыклары төшереп калдырыла. Р.Даутов тәрҗемәсендә дә бу шулай*:* Я, конечно, надеюсь, что моя девочка выздоровеет. (Слон) Мин, әлбәттә, кызым терелер дип өмет итәм. (Фил)

Сыйфатлар өлкәсендә аермалыклар күп түгел. Бер мисал гына карап китик: Бурмин старался согреть поцелуями ее худенькие, холодные руки (Детский сад) – Бурмин аның ябык, нәзек, салкын кулларын үбеп җылытырга тырышты. (Балалар бакчасы). Тәрҗемәдә ябык, нәзек синонимнарын куллану сурәтләүнең тәэсирлелеген арттырган, образларның кызганыч халәте, геройның хәсрәтле күңел кичерешләре бик төгәл ачылган.

Рус һәм татар телләрендә фигыльләрнең дә төрле булуы ачык күренә. Бу фигыль заманнарында да ачык күренә. Мәсәлән, рус телендә үткән заман хикәя фигыль бер генә форма белән белдерелә. Ә татар телендә аның биш формасы бар. Тәрҗемәче әнә шуларның барысының да мәгънә үзенчәлекләрен белеп, рус текстындагы мәгънәгә туры килерлеген сайлап ала белергә тиеш. Р. Даутов тәрҗемәсендә бу эш уңышлы килеп чыккан, фигыль заманнары төгәл бирелгән, бу грамматик трансформацияләр хисабына да башкарылган. Мәсәлән: Илья Самойлович Бурмин служил старшим писцом в сиротском суде. (Детский сад) – Илья Самойлович Бурмин ятимнәр судында өлкән писер булып эшли иде. (Балалар бакчасы)

Тәрҗемә текстында синтаксис өлкәсендә үзгәрешләр, синтаксик трансформацияләр шактый. Бу аңлашыла да, чөнки татар һәм рус телләренең синтаксик системасы үзгә. Мәсәлән, түбәндәге мисалда оригиналда исем белән белдерелгән ия тәрҗемәдә исем фигыль белән алыштырыла: Поймите же, что ваша дочка больна равнодушием к жизни, и больше ничем... (Слон) – Аңлагыз

шуны: аның бөтен авыруы – тормыштан кызык тапмауда… (Фил)

Бер составлы җөмләләрне ике составлы белән бирү очраклары күп. Мәсәлән: Нет, мама, ничего не хочется. (Слон) – Юк, әнием, миңа берни дә кирәкми. (Фил) Но девочка тут же вспоминает о вчерашнем и спрашивает: – А слон? (Слон) – Ләкин кызчык шундук кичәге хәлләрне исенә төшерә дә: – Ә фил кайда? – дип сорый. (Фил) Алдагы мисалда исә рус телендәге ике составлы җөмлә Р. Даутов тарафыннан бер составлы итеп үзгәртелгән: Я в седьмой раз туда еду. (Собачье счастье) – Минем инде анда җиденче тапкыр баруым! (Эт бәхете)

А.И. Куприн хикәяләрен татар теленә тәрҗемә иткәндә, шундый үзенчәлек тә күзгә ташлана: аларда төрле җөмлә кисәкләрен өстәү нәтиҗәсендә барлыкка килгән грамматик трансформацияләр бик күп очрый. Р. Даутов төрле җөмләләрдә теге яки бу иярчен кисәкләрне өстәп кертеп җибәрә: После этой вспышки наступило напряженное и печальное молчание. (Собачье счастье) – Кыска бу ярсудан соң тимер читлектә яңадан киеренке һәм моңсу бер тынлык урнашты. (Эт бәхете) Хочешь конфетку с картинкой? Яблочко? Башмачки желтые? (Детский сад) – Рәсемле конфет алып кайтыйммы әллә? Бәлки, алма кирәктер*? Сары* күн башмаклар булса ничек*? (Балалар бакчасы).* Әлеге җөмләләрдән күренгәнчә, өстәлгән җөмлә кисәкләре эчтәлеккә зыян китерми, киресенчә, алар текст вакыйгаларына төгәллек кертергә, эмоциональ-экспрессив үзенчәлекләрне сакларга мөмкинлек бирә. Шунлыктан мондый грамматик трансформацияләрне уңышлы дип саный алабыз.

Нәтиҗә ясап әйткәндә, тәрҗемәдә грамматик трансформацияләр шактый күп. Тәрҗемәче грамматик категорияләрне үзгәртергә (иркәләү-кечерәйтү кушымчаларын төшереп калдырырга, күплек сандагы исемнәрне берлек санда бирергә һәм, киресенчә, тартым алмашлыкларын төшереп калдырырга һ.б.), җөмлә төзелешен башкачарак итәргә мөмкин. Бу грамматик трансформацияләрнең берсе дә текстның образлылыгына зыян китермәгән. Гомумән, хикәяләрнең тәрҗемәләре рус телендәге текстка эчтәлеге белән дә, сәнгатьчә эшләнеше ягыннан да тәңгәл.

Әдәбият

1. Куприн А. И. Повесть һәм хикәяләр / Р. Даутов тәрҗ. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1970. – 283 б.
2. Куприн А. И. Рассказы. – М.: Правда, 1983. – 512 с.

УДК 81-13

Н.Б. Кириллова

ГАПОУ РК «Крымский многопрофильный колледж», г. Симферополь, Россия

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ

Аннотация. *Аудирование – один из четырех видов речевой деятельности. Учебное аудирование помогает развивать умение внимательно вслушиваться в звуковую речь и формировать умение предусматривать содержание высказывания. Аудирование подразумевает устное восприятие текстового материала разных типов и жанров. Основными трудностями при аудировании считают фонетические, которые связаны с интонацией, логическим ударением и темпом речи. При выборе аудиоматериала необходимо помнить про трудности, которые могут возникать вследствие усложнения восприятия. Выбирая материал, следует оценивать индивидуальные возможности реципиентов к восприятию.*

Ключевые слова: *аудирование, английский язык, формирование навыков, метод, аудиосообщение, речевая деятельность, личность, фонетика.*

N.B. Kirillova

Crimean versatile college, Simferopol, Russia

USING OF MODERN TECHNICAL DEVICES ON ENGLISH LESSONS IN THE PROCESS OF LISTENING SKILL'S FORMATION

Abstract. *Listening is one of the four types of speech activity. Listening allows you to learn to listen attentively to a sound and create the ability to provide content of the statements. Listening implies listening text material of various types and genres. The main difficulties when listening consider phonetic, which are associated with intonation, logical stress and*